

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ КАНАЛІВ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

THEORETICAL BASES OF FORMATION OF INVESTMENT CHANNELS OF SHADOWING OF ECONOMY

У статті досліджені теоретичні аспекти реалізації інвестиційних схем тінювого виведення капіталу. На основі структурного аналізу фінансового ринку України зроблено висновок про вагомому роль фінансових посередників в економічній діяльності країни. Починаючи із 2013 року в Україні спостерігається постійне скорочення кількості банківських установ з одночасним суттєвим зростанням питомої ваги фінансових компаній. В роботі зроблено висновок про вагомому роль інвестиційних операцій в тінювому секторі економіки. На основі порівняльного аналізу притоку та відтоку прямих іноземних інвестицій в економіку України доведено активне використання офшорних зон як одного із найбільш універсальних і найпоширеніших механізмів ухилення від сплати податків. Досліджено умови ведення бізнесу на окремих офшорних територіях, проведено їх порівняльний аналіз. В роботі узагальнено найбільш поширені механізми виведення капіталу через офшорні території, основними із яких визначено реєстрацію компанії на території країни-офшора з подальшим здійсненням діяльності на території іншої країни, реєстрацію компанії на території країни із низьким (порівняно із вітчизняними) рівнем податкового навантаження для міжнародних та інших видів компаній, реєстрацію компанії на території країни із більш оптимальним валютним та банківським регулюванням.

Ключові слова: інвестиційна політика, тінізація економіки, офшорні зони, фінансові установи, прямі інвестиції.

В статье исследованы теоретические аспекты реализации инвестиционных схем теневого вывода капитала. На основе структурного анализа финансового рынка Украины сделан вывод о весомой роли финансовых посредников в экономической деятельности страны. Начиная с 2013 года в Украине наблюдается постоянное сокращение количества банковских учреждений с одновременным существенным ростом удельного веса финансовых компаний. В работе сделан вывод об активном использовании инвестиционных операций в теневом секторе экономики. На основе сравнительного анализа притока и оттока прямых иностранных инвестиций в экономику Украины доказано активное использование офшорных зон как одного из на-

более универсальных и распространенных механизмов уклонения от уплаты налогов. Исследованы условия ведения бизнеса на отдельных офшорных территориях, проведены их сравнительный анализ. В работе обобщены наиболее распространенные механизмы вывода капитала через офшорные территории, основными из которых определены регистрация компании на территории страны-офшора с последующим осуществлением деятельности на территории другой страны; регистрация компании на территории страны с низким (по сравнению с отечественными) уровнем налоговой нагрузки для международных и других видов компаний; регистрация компании на территории страны с более оптимальным валютным и банковским регулированием.

Ключевые слова: инвестиционная политика, тенезация экономики, офшорные зоны, финансовые учреждения, прямые инвестиции.

The article investigates the theoretical aspects of the implementation of investment schemes of shadow capital withdrawal. Based on the structural analysis of the financial market of Ukraine, a conclusion about the important role of financial intermediaries in the economic activity of the country is made. Since 2013, there has been a steady decline in the number of banking institutions in Ukraine, with a significant increase in the share of financial companies. The paper concludes on the important role of investment operations in the formation of shadow sector of the economy. Based on a comparative analysis of foreign direct investment inflow and outflow into the economy of Ukraine, the active use of offshore zones as one of the most universal and most common mechanisms of tax evasion has been proved. The conditions of doing business in some offshore territories are investigated, their comparative analysis is carried out. The paper summarizes the most common mechanisms for capital withdrawing through offshore territories, which are: registration of a company in an offshore country with subsequent activities in another country; registration of a company in a country with low (compared to domestic) tax burden for international and other types of companies; registration of a company in the country with more optimal currency and banking regulation.

Key words: investment policy, shadowing of the economy, offshore zones, financial institutions, direct investment.

УДК 330.322.01: 336.13.051

Золковер А.О.

к.е.н., доцент

Київський національний технологій та дизайну

Постановка проблеми. Протягом останніх років, що супроводжуються мінливістю показників економічного розвитку країн, суттєвим впливом значної кількості екзогенних та ендогенних факторів більшість країн з перехідною економікою працюють в умовах тривалої економічної кризи. Це призводить до підвищення рівня тінювої економіки, який для деяких з них є суттєвою загрозою економічній стабільності та безпеці.

В останні роки рівень тінізації переважної більшості країн коливається в межах 10-40% ВВП. У розвинених країнах його величина становить 10-20% ВВП, у країнах, що розвиваються – 30-35% ВВП, у країнах СНД ці значення перевищують 40% [1]. Однією з причин такої ситуації є відсутність всебічних досліджень повного спектру механізмів тінювого виведення капіталу та інструментів боротьби з ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реалізація тіньових інвестиційних операцій є однією із найбільш досліджуваних та актуальних проблем сьогодення. Значна кількість науковців займаються дослідженням окремих інструментів тіньового виведення капіталу, зокрема: банківських, страхових, господарських тощо.

Так, зв'язок рівня тінізації доходів з показниками функціонування страхового, фінансового, банківського ринків країни, результатами господарської діяльності економічних суб'єктів досліджували в своїх роботах Н. Лайоза, Ф. Шнайдер, В. Дубровський, В. Черкашин, О. Шереметинська та інші.

В той же час, одним із мало досліджуваних аспектів функціонування тіньового сектору економіки залишаються тіньові інвестиційні операції, обсяги яких з кожним роком зростають. В цих умовах значно актуалізуються питання узагальнення найбільш поширених сучасних інвестиційних схем приховування доходів, як основи для удосконалення політики протидії тіньовим операціям в країні.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз та узагальнення найбільш поширених інвестиційних інструментів тінізації доходів, що крізь призму ідентифікації сумнівних інвестиційних операцій дозволять розробити заходи спрямовані на зниження рівня тінізації в країні, як однієї із найбільших загроз стабільному функціонуванню економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ринковій економіці фінансовий ринок відіграє одне з ключових значень для розвитку економіки та виступає поширеним інструментом реалізації тіньових операцій. На сьогодні в Україні на заміну континентальної моделі фінансового ринку зі значним домінуванням банківського сектору економіки приходить англо-американська модель побудована на основі широкої участі фінансових посередників в економічній діяльності країни. Інформація про активи фінансових посередників наведена у таблиці 1.

Як свідчать дані наведені в таблиці 1, в Україні починаючи із 2013 року спостерігається поступове зменшення кількості банківських установ (майже у 1,8 разів). Дані тенденції супроводжувалися одночасним суттєвим зростанням кількості фінансових компаній – 818 у 2018 році порівняно із 403 у 2012.

За останні 5 років в Україні спостерігалось незначне зростання обсягів активів небанківських установ і за результатами 2017 року їх частка не перевищувала 8% сукупних активів фінансових установ, що функціонують на фінансовому ринку країни. В той же час активи інвестиційних фондів є незначними і в середньому за період 2013-2017 рр. не перевищували 3% від загального обсягу [8].

На сучасному етапі економічного розвитку підприємства постійно використовують нові, часто нелегальні, механізми максимізації свого прибутку. Одним із універсальних і найпоширеніших

механізмів є ухилення від сплати податків, який часто реалізується за участі суб'єктів фінансового ринку країни є виведення капіталу в офшорні зони.

Саме дані території є найбільш привабливими для учасників тіньового сектору економіки з точки зору застосування як легальних (реєстрація економічного суб'єкта та території країни офшора) так і нелегальних (легалізація кримінальних доходів) схем ухилення від оподаткування та легалізації незаконно одержаних доходів.

Таблиця 1

Кількість банківських і небанківських фінансових установ у 2012–2017 рр.

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Банківські установи	176	180	163	117	96	82
Небанківські фінансові установи, у т. ч.:	2041	2113	2087	2239	2125	1993
фінансові компанії	403	492	537	711	809	818
ломбарди	473	479	477	482	456	415
кредитні спілки	617	624	589	588	462	378
страхові компанії	414	407	382	361	310	294
недержавні пенсійні фонди	94	81	76	72	64	64
адміністратори недержавних пенсійних фондів	37	28	24	23	22	22
довірчі товариства	2	2	2	2	2	2

Джерело: сформовано на основі [6; 8]

Використання офшорних зон зумовлене низкою сприятливих грошово-кредитних, фінансових та фіскальних режимів з високою банківською та комерційною таємницею, більш сприятливими умовами державного регулювання, що діють на їх території.

На сьогодні існує значна кількість офшорних зон, перелік та особливості яких визначаються урядом кожної країни окремо.

У той же час умови ведення бізнесу на цих територіях суттєво відрізняються. Наприклад, у певних районах немає зобов'язань щодо сплати податків та ведення податкового обліку (Багами, Британські угорські острови, Кайманові острови тощо). Таким чином, ці території є привабливими для бізнесу з точки зору мінімізації суми їх податкових платежів.

Не менш привабливими є території, на яких знижені податкові ставки, які часто набагато нижчі за внутрішні.

Поширеною практикою є формування сприятливих митних та валютних режимів в офшорних зонах. Наприклад, у таких країнах, як Ірландія та Кіпр, що характеризуються досить високим рівнем оподаткування, запроваджена розгалужена система податкових пільг та сприятливі податкові режими. Порівняльні характеристики окремих офшорних зон наведені в таблиці 2.

На сьогодні саме території, які офіційно не є офшорними, але надають податкові пільги компаніям-нерезидентам, що працюють на їх території, є досить прибутковими, а отже і привабливими з точки зору виведення капіталу.

Сьогодні досить поширеним способом легалізації незаконно отриманого доходу є інвестування в офшорні райони з їх подальшим поверненням до країни. Переважна більшість банків з іноземним капіталом та інвестиційних компаній здійснюють свої фінансові операції через офшорні зони. Так, наприклад, майже 80% усіх інвестицій, що надходять в більшість країн світу, надходять через офшорні зони. Це призводить до збільшення загальних інвестицій, дані яких наведені на рисунку 1.

Згідно з наведеними даними, з 1999 року у світі спостерігається постійне зростання прямих іноземних інвестицій. Найбільший обсяг був у 2005 р. Лише починаючи із 2015 р. у світі відбулося незначне скорочення загальних інвестицій.

Структурний аналіз світових прямих іноземних інвестицій засвідчує значну частку офшорних територій в них. Аналіз динаміки змін чистих іноземних грошових потоків в офшорних країнах (рис. 1) показує значне перевищення відтоку інвестицій над їх притоком. У більшості аналізованих офшорних зон обсяги чистих прямих іноземних інвестицій є негативними, що свідчить про використання офшорних зон як території для легалізації незаконно отриманих доходів. На початковому етапі ці незаконно отримані доходи надходять у формі капіталу компаній, що зареєстровані на їх території, який потім офіційно повертається в країну під виглядом інвестицій.

них доходів. На початковому етапі ці незаконно отримані доходи надходять у формі капіталу компаній, що зареєстровані на їх території, який потім офіційно повертається в країну під виглядом інвестицій.

Таблиця 2

Порівняння умов ведення бізнесу на окремих офшорних територіях

Показник	Зона		
	Беліз	Британські Віргінські острови	Кіпр
Вартість реєстрації бізнесу з першого року, дол. США	1790 рік	1990 рік	2550
Вартість реєстрації, починаючи з другого року, дол	1000	880	1100
Мінімальна кількість акціонерів, осіб	1	1	1
Розкриття інформації про бенефіціара	Ні	Ні	Ні
Мінімальна сума внесеного капіталу, дол. США	-	1	-
Мінімальна ставка податку на прибуток для юридичних осіб, %	0	Відсутній	12,5
Ставка податку на збільшення капіталу, %	Відсутній	Відсутній	0-20
ПДВ, %	12,5	Відсутній	19
Державне мито, дол	100	350	Звільнення можливе
Відкритий доступ до звітування	Ні	Ні	Так

Джерело: сформовано на основі [1]

Рис. 1. Динаміка змін обсягів прямих іноземних інвестицій у світі

Джерело: сформовано на основі [3]

Таблиця 3

**Прямі інвестиції (акціонерний капітал)
з окремих країн світу в економіку України
(2015-2017 рр.), млн. дол. США**

	Станом на кінець року		
	2015	2016	2017
Усього	32 122,5	31 230,3	31 606,4
Кіпр	9 894,8	8 785,5	8 932,7
Нідерланди	6 090,3	6 028,4	6 395,0
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	1 785,2	1 947,0	1 944,4
Німеччина	1 604,9	1 564,2	1 682,9
Швейцарія	1 391,0	1 436,9	1 515,9
Австрія	1 152,6	1 099,9	1 038,8
Британські Віргінські Острови	1 715,0	1 682,3	1 358,4
Франція	1 299,1	615,6	723,4
Російська Федерація	343,8	813,6	797,2
Польща	679,4	509,1	571,3
США	717,2	585,2	517,4
Люксембург	363,9	660,1	515,8
Швеція	334,0	328,8	351,2
Панама	316,9	291,7	337,7

Джерело: сформовано на основі [7]

Таблиця 4

**Прямі інвестиції (акціонерний капітал)
з України в економіці країн світу (2015-2017 рр.)**

	Станом на кінець року		
	2015	2015	2018
Усього	6 315,2	6 346,3	6 322,0
Кіпр	5 923,7	5 930,5	5 932,5
Російська Федерація	122,8	144,1	150,3
Латвія	69,8	68,4	60,9
Британські Віргінські Острови	51,3	57,6	61,0
Угорщина	14,6	14,9	17,5
Литва	*	*	*
Швейцарія	7,3	7,1	*
Нідерланди	11,2	10,7	12,3
Польща	50,2	48,7	6,7
Республіка Молдова	7,8	7,1	6,8
Білорусь	4,3	4,5	4,3
Німеччина	2,3	2,7	3,3
Грузія	1,4	1,7	1,6
США	0,5	0,5	0,6
В'єтнам	1,6	1,6	1,6
Казахстан	1,0	1,0	1,0
Узбекистан	0,4	0,4	0,4
Китай	1,3	1,5	1,1
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	0,0	0,0	0,0
Франція	0,1	0,1	0,2

Джерело: сформовано на основі [7]

Як показано на рисунку 2, найбільшу роль у цих процесах відіграють Ірландія та Мальта.

З метою перевірки достовірності висунутої нами гіпотези про вагому роль офшорних територій у тінювих схемах виведення коштів проведемо структурних аналіз обсягів прямих іноземних інвестицій розрізі країн світу (таблиця 3).

Наведені в таблиці 3 дані засвідчують незначну роль офшорних територій в зростанні притоку прямих іноземних інвестицій в Україну. Найбільший обсяг інвестиційних коштів надійшло в Україну з Кіпру, Нідерландів, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Німеччини, Швейцарії, Австрії та Британських Віргінських Островів.

Незважаючи на те, що відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 р. № 143-р «Про віднесення держав до переліку офшорних зон» Кіпр не входить до даних територій, сприятливі економічні (зокрема податкові) умови для ведення бізнесу на даній території призводять до щорічного зростання обсягів інвестицій, що надходять з неї. Не належачи до офшорних зон Кіпр, на відміну від більшості іноземних країн, відповідно до рейтингу Організації економічного співробітництва і розвитку належить до країн з високими податковими стандартами, має сприятливі умови для бізнесу в контексті оптимізації свого податкового навантаження та суттєвого зниження його рівня.

Динаміка зміни обсягів прямих інвестицій з України за 2015-2017 рр. (таблиця 4) засвідчує найбільші обсяги виведеного капіталу на територію Кіпру, як країни, що має найбільш сприятливі умови для ведення бізнесу.

Для більшості аналізованих країн обсяги прямих інвестицій залишаються на стабільному рівні. Найбільше зростання обсягів інвестицій з України відбулося в Литву (на 14,7 млн дол. США порівняно із 2016 роком) та Швейцарію (5,1 млн дол. США). В той же час, суттєво знизилася обсяги інвестицій в Польщу (42 млн дол. США) та Британські Віргінські Острови (17,6 млн дол. США).

Крім ухилення від оподаткування, однією із загроз виведення капіталу на території офшорних зон є їх використання з метою виведення прибутку компаній, заробітної плати працівників, амортизаційних відрахувань, щодо.

Вся сукупність механізмів виведення коштів за допомогою офшорних зон наведена на рисунку 3.

Висновки з проведеного дослідження. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про активне застосування інвестиційних інструментів в тінювих схемах виведення капіталу, масштаби яких завдають значної шкоди макроекономічній стабільності країни, її інвестиційному та податковому потенціалам, суттєво знижують можливості країни до економічно сталого розвитку.

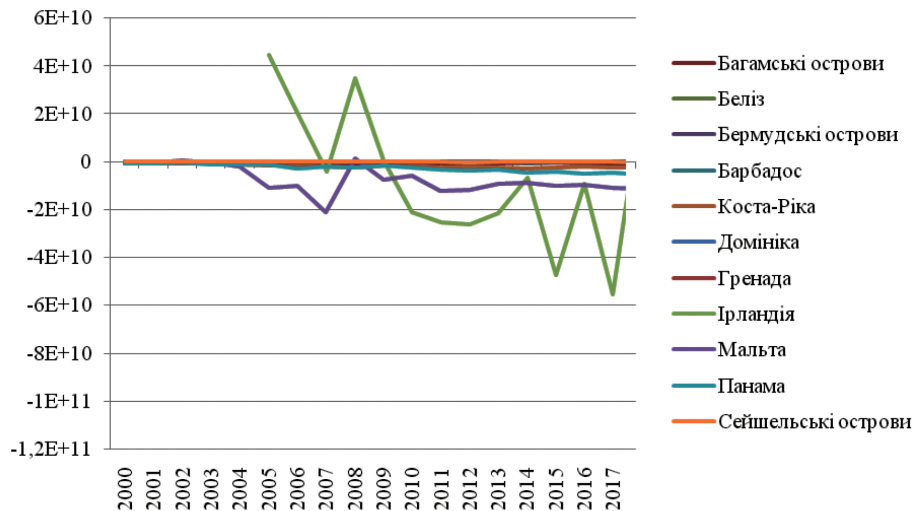

Рис. 2. Динаміка змін обсягу прямих іноземних інвестицій в офшорні країни

Джерело: сформовано на основі [3]

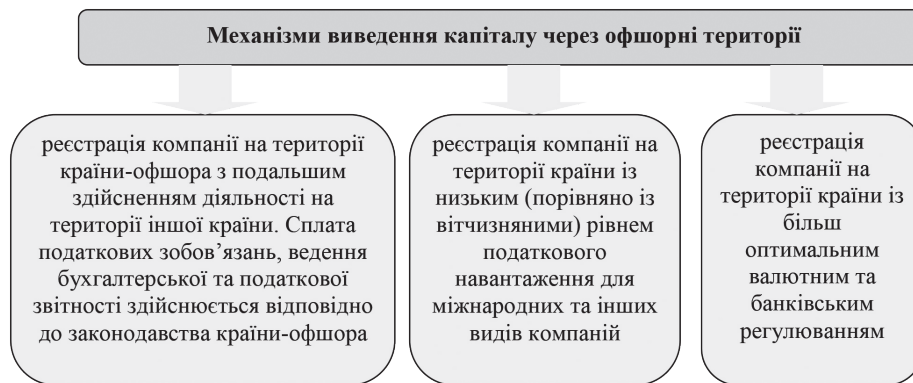

Рис. 3. Механізми тіньового виведення капіталу через країни-офшори

Джерело: сформовано на основі [4]

Це формує передумови до актуалізації питань щодо розробки заходів спрямованих на протидію використанню інвестиційних інструментів в тіньових фінансових операціях, одними з яких є виведення капіталу в офшори.

В цьому контексті дослідження найбільш поширених схем тіньового виведення капіталу, що реалізуються суб'єктами фінансового ринку слугує передумовою розробки адекватних заходів превенції їх застосуванню.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Illicit Financial Flows Reports [Electronic source] / Global Financial Integrity official web-site. – Available at: <http://www.gfintegrity.org/reports/>.
2. Sheremetynska O. The offshore zones influence on the Ukrainian economy / O. Sheremetynska // Economic space. – 2016 – №105. – С. 58-66.
3. World Development Indicators. [Electronic source]. – Available at: <https://data.worldbank.org/indicator?tab=all>

4. Дубровський В., Черкашин В. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні / В. Дубровський, В. Черкашин // [Electronic source]. – Available at: <http://iset-ua.org/ua/doslidzhennya/item/111-porivnialnyi-analiz-fiskalnoho-efektu-skhem>.

5. Золковер А. О. Сучасний стан страхового ринку України [Електронний ресурс] / А. О. Золковер // Ефективна економіка. – 2016. – № 12. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5343>

6. Основні показники діяльності банків України за 2012–2018 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442

7. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Публічні звіти про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Richni-zvity-Natskomfinposluh.html>